

Nr 23

Utlåtande i anledning av motion om pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter.

Andra lagutskottet har behandlat en till lagutskott hänvisad motion, II: 997, av herrar *Boo* och *Eriksson* i Bäckmora, i vilken hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning beträffande hemmadöttrarnas med vårduppgifter pensionsrätt enligt i princip de regler som gäller för änkepension inom folkpensioneringens ram».

Vissa bestämmelser

Alderspension från folkpensioneringen och tilläggs pensioneringen utgår i princip fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 67 år. I tre fall kan pension utgå före 67 års ålder, nämligen vid förtida uttag av pension, vid förtidspensionering och inom familjepensioneringen.

Förtida uttag kan ske på den försäkrades egen begäran fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 63 år. Pensionen reduceras med 0,6 procent för varje månad som, då pensionen börjar tas ut, återstår till den månad då den försäkrade fyller 67 år.

Förtidspension kan utgå då den försäkrades arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. Inom tilläggs pensioneringen krävs dessutom att den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år då pensionsfallet inträffar.

Änkepension inom folkpensioneringen tillkommer änka under förutsättning att hon antingen uppnått 36 års ålder vid mannens död och varit gift med honom minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Änkepension utgår med samma belopp som ålderspension. Full pension utgår till änka som vid mannens död fyllt 50 år eller som har barn under 16 år i hemmet. För annan änka minskar pensionens belopp med 1/15 för varje år, med vilket änkans ålder vid mannens död understeg 50 år. — Änkepension inom tilläggs pensioneringen tillkommer änka som varit gift med den försäkrade minst fem år, under förutsättning att äktenskapet ingåtts senast den dag då den försäkrade fyllde 60 år. Finns barn i äktenskapet skall änkepension utgå, även om nämnda villkor inte är uppfyllda. Änkepension utgår i princip med 40 procent av den förtidspension som mannen skulle ha varit berättigad till vid tidpunkten för dödsfallet.

I avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete angående en allmän arbetslöshetsförsäkring antogs 1968 vissa bestämmelser om ett särskilt kontant stöd åt äldre arbetslösa. Samtidigt genomfördes vissa förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Till arbetslösa i åldern 60—66 år, som har fått stöd genom arbetslöshetsförsäkringen under längsta möjliga tid, utgår skattepliktigt omställningsbidrag med 800 kronor i månaden. Arbetslösa i samma ålder, vilka inte har tillhört arbetslöshetsförsäkringen, får omställningsbidrag efter en väntetid av två månader från arbetslöshetens början. Bidraget utgår både till den som varit anställd och till den som varit egen företagare, under förutsättning att han har haft sådan förvärvsverksamhet i 24 månader under treårs-perioden närmast före arbetslöshetens början. Efter särskild dispens kan stöd ges åt den som har fyllt 55 år men inte 60 år, om hans arbetslöshet är en direkt följd av strukturförändring av näringslivet i orten eller, för företagare, i branschen. Det kontanta stödet skall nedsättas med hänsyn bl. a. till inkomsten av förvärvsarbete före arbetslösheten, dock lägst till 400 kronor.

Enligt kungörelse den 29 maj 1964 (SFS 427) utgår statsbidrag till kommunernas nettokostnader för hemvårdarinnor, hemsamariter och därmed jämförliga personer, som har till huvudsaklig uppgift att i enskilt hem hjälpa åldringar, handikappade och barnfamiljer. Statsbidraget kan numera även avse särskilda insatser för vård och service åt åldringar och handikappade i glesbygder. Genom dessa statsbidragsbestämmelser har kommuner och landstingskommuner stimulerats att utbetala ersättning såsom för social hemhjälp till åtskilliga hemmadöttrar som ombesörjer skötseln av äldre vårdbehövande anförvanter.

Tidigare behandling

Riksdagen har behandlat frågan om hemmadöttrarnas försörjningsproblem så gott som varje år under 1960-talet. En utförlig redovisning återfinns i andra lagutskottets utlåtande 1966:35, till vilket hänvisas.

På framställning av riksdagen undersökte *socialpolitiska kommittén* frågan om stödåtgärder till hemmadöttrar. I ett i september 1962 avgivet betänkande (Stencil S 1963:2) redovisade kommittén vissa resultat beträffande kartläggningen av hemmadöttrarna. I anslutning härtill konstaterade kommittén att antalet f. d. hemmadöttrar med försörjningssvårigheter var litet. I flertalet kommuner fanns inte ett enda eller endast något enstaka fall. De personer som det gällde representerade inte en kategori, som gick att avgränsa eller beskriva i enkla termer. De ensamställda f. d. hemmadöttrarna bestod enligt kommittén i hög grad av individuellt betonade fall, som vart och ett krävde särskild behandling. De åtgärder som påkallades avsåg inte endast att trygga hemmadöttrarnas försörjning utan även och kanske främst att med utnyttjande av samhällets anordningar på olika områden t. ex. i fråga om rehabilitering, arbetsvård, omskolning eller vidareutbildning försöka skapa en grund för en tryggare framtid. Kommittén betonade att det behövdes upplysning och aktiv personlig medverkan från kommunernas sida. Den diskuterade också frågan om generösare grunder vid bedömningen av rätten till för-

tidspension för hemmadöttrar. Kommittén avvisade emellertid tanken på en särreglering, eftersom lagen om allmän försäkring i princip avsåg att bereda medborgarna ekonomiskt skydd efter generella bedömningsgrunder. — I anledning av kommitténs förslag utfärdade Kungl. Maj:t det nedan berörda cirkuläret till socialnämnder och arbetsförmedlingsorgan.

Motionskrav på liberalare regler för förtidspension åt hemmadöttrar har avslagits av riksdagen vid upprepade tillfällen. År 1966 skedde det med följande motivering i enlighet med *andra lagutskottets utlåtande 1966:35*:

Utskottet vill erinra om de pensionsbeviljande organens möjligheter att vid prövningen av rätten till förtidspension beakta samtliga föreliggande omständigheter i det särskilda fallet. Bl. a. kan möjligheten att bereda den försäkrade arbete vara en omständighet av betydelse. Det är emellertid uppenbart att för den grupp kvinnor, vars försörjningsproblem aktualiserats i motionerna, kan föreligga ett hjälpbehov som varken täcks genom förtidspensioneringen eller genom de möjligheter som finns till förtida pensionsuttag eller till socialhjälp. Problemen för dessa kvinnor är beaktansvärda och särskilt svåra eftersom deras möjligheter att erhålla lämpliga anställningar på arbetsmarknaden är begränsade. Utskottet anser det emellertid inte möjligt att lösa deras ekonomiska problem inom förtidspensioneringen. Det vore nämligen principiellt oriktigt att bryta ut vissa kategorier försäkrade och bevilja dem pensionsförmåner efter andra regler än som i övrigt gäller. Enligt utskottets mening är det av motionärerna aktualiserade spörsmålet delvis av arbetsmarknadspolitisk natur. 1960 års arbetsmarknadsutredning har också framlagt vissa förslag i frågan. Utskottet vill slutligen erinra om ett av Kungl. Maj:t år 1963 utfärdat cirkulär till socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen, där det understrykes vikten av att nämnda myndigheter aktivt medverkar för att bistå de s. k. hemmadöttrarna särskilt i fall då deras vårduppgift bortfaller till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Verksamheten skall avse sådana åtgärder som förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former.

Vid *riksdagarna 1967, 1968 och 1969* vidhöll andra lagutskottet sin uppfattning att hemmadöttrarnas problem främst borde lösas genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder, varvid utskottet erinrade om det utredningsarbete som pågick inom KSA-utredningen angående frågan om arbetslöshetsskyddets utsträckande till bl. a. sådana grupper som inte tidigare haft förvärvsarbete (2LU 1967:59, 1968:28 och 1969:31). Sistnämnda år erinrade utskottet även om det åt riksförsäkringsverket lämnade uppdraget att utreda frågan om ökade möjligheter för de äldre förvärvsarbetande att efter individuell prövning erhålla pension före 67 års ålder. Utskottet ansåg att detta utredningsarbete skulle komma att bli av betydelse för åtskilliga av de kvinnor som motionärerna åsyftade.

Frågan om hemmadöttrarnas situation har behandlats av riksdagen vid olika tillfällen från andra än socialpolitiska utgångspunkter. I motioner vid 1964, 1966 och 1969 års riksdagar efterlystes en lagfäst rätt för bl. a. hemmadöttrar, som utan lön eller mot ringa ersättning under längre tid haft vårdnaden om åldring eller sjuk person, att vid den vårdades bortgång få ersättning ur kvarlåtenskapen för sitt arbete. Riksdagen fann syftet med motionerna i och för sig behjärtansvärt men ansåg att problemet inte borde lösas lagstiftningsvägen. Till stöd härför

anfördes bl. a. att förhållandena kunde vara så olika i skilda fall att de knappast var ägnade för enhetlig reglering samt att möjligheterna till tvist inte på något avgörande sätt skulle begränsas genom den föreslagna lagstiftningen (1LU 1964:18, 1966:10 och 1969:17).

Utskottet

I motionen anförs att en hemmadotter, som vårdat sina föräldrar eller annan nära anhörig, i många fall står utan egentlig försörjning då den vårdade avlider. Motionärerna anser att hemmadöttrar med vårduppgifter bör tillerkännas en grundtrygghet i folkpensionssystemet med gällande regler om änkepension som förebild. De hemställer om utredning av denna fråga.

Riksdagen har behandlat frågan om hemmadöttrarnas försörjningsproblem så gott som varje år under 1960-talet. Riksdagen har därvid avvisat tanken på en generell lösning inom folkpensioneringen med motivering att det skulle vara principiellt oriktigt att bryta ut vissa kategorier försäkrade och bevilja dem pensionsförmåner efter andra regler än som gäller för övriga försäkrade. I stället har riksdagen ansett att arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall prövas.

Enligt utskottets uppfattning saknas anledning för riksdagen att frånga den bedömning av frågan som hittills gjorts. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet om en utredning i syfte att ge f. d. hemmadöttrar rätt till pension efter de principer som gäller för änkepension inom folkpensioneringen. Utskottet vill emellertid erinra om att det förslag till vidgad förtidspensionering som nyligen lagts fram för riksdagen genom proposition nr 66 kan, om det genomförs, få betydelse efter prövning i varje enskilt fall för åtskilliga av de kvinnor som motionärerna åsyftar. Detsamma gäller det utredningsarbete som pågår inom KSA-utredningen angående arbetslöshetsskyddets utsträckande till bl. a. sådana grupper som inte tidigare haft förvärsarbete.

Med hänvisning till vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,
att motionen II: 997 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 april 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand (s), fru Hamrin-Thorell (fp)*, herrar Lars Larsson (s), Dahlberg (s), Österdahl (fp), Andreasson (cp) och fru Grethe Lundblad (s);

från andra kammaren: fröken Sandell (s), herrar Gustavsson i Alvesta (cp), Fredriksson (s)*, Ringaby (m)*, Gadd (s), Aldén (s)*, fru Fränkel (fp)* och fru Håvik (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.